

O spolku, ktorý pozdvihol regionálne divadelníctvo

Romana Luchavová

Abstrakt: Cieľom príspevku je predstaviť fungovanie Učiteľského divadelného seminára v Trnave, v búrlivých 40. rokoch 20. storočia. Zároveň interpretovať jeho plány a snahu o osvetu v rámci divadelníctva či už medzi žiakmi a študentmi, ale aj v kontexte dedinských divadiel. Záver príspevku je koncipovaný vo forme zhrnutia pozitív a negatív v čase fungovania spolku a zhodnotenie jeho vplyvu na ďalšie generácie divadelníkov.

Kľúčové slová: učitelia – divadelníctvo – žiaci – dedinské divadlo.

An association that has upheld the regional stage-craft

Abstract: The main goal of this article is to introduce The Teacher's Theater seminary in Trnava and its activity during the bitter 1940's. At the same time, it is to interpret its plans and effort in the terms of enlightenment in the topic of stage-craft, whether it was among the students or the country theatres. The ending of the article is conceived in the form of pros and cons that were present during the functioning period of the association and finally the association's influence on the next generations of people doing stage-craft.

Key words: teachers – stage-craft – students – country theater.

1. VZNIK A CIELE

To, že učiteľstvo sa odjakživa angažovalo v rôznych sférach, je dávno známe. Zachované dokumenty uložené v Štátnom archíve v Trnave¹ nám dokladujú, že aj v býv. trnavskom okrese pôsobila skupina odhodlaných učiteľov, venujúcich sa divadelníctvu. Učiteľský divadelný seminár v Trnave vznikol na základe žiadosti učiteľa Rímsko-katolíckej ľudovej školy v Šintave, Jána Jeleňa. Jeho žiadosť zo dňa 13. 10. 1941 bola adresovaná Škôldozornému úradu v Trnave. Uvádza v nej, že učiteľstvo trnavského okresu si už dávnejšie želalo vytvoriť divadelný krúžok, ktorý by hral divadlá a akadémiu, vystupoval pri slávnostných, kultúrnych a historických príležitostiach a vzdelával ochotníkov na dedinách. Výťažok z týchto akcií by jednak pokryl potrebné náklady a zároveň by časť slúžila na dobročinné ciele.

Ján Jeleň požadoval, aby v krúžku účinkovali schopné učiteľské sily, ktoré mali absolvovať kurz divadelných ochotníkov, ktorý usporadúvala Matica slovenská v Turčianskom sv. Martine, kde by získali vysvedčenie o jeho absolvovaní. V písomnostiach sa viac o tomto pláne nedozvedáme. Celkovo malo byť členov približne 20 a strediskom seminára mesto Trnava.

2. ČLENSTVO A ZAČIATKY FUNGOVANIA

2.1 ČLENSTVO

Ďalší list od J. Jeleňa adresovaný Škôldozornému úradu v Trnave zo dňa 16. 11. 1941 obsahuje mená piatich prihlásených učiteľov, medzi nimi aj riaditeľov škôl zo Šintavy, Varovho Šúra a Križovian. J. Jeleň zároveň v liste žiada predĺženie doby prihlásenia sa do krúžku, keďže bolo málo prihlásených. Odpoveď od úradu sa v korešpondencii nezachovala, ale môžeme sa domnievať, že založenie seminára bolo podmienené určitým počtom členov a možno aj limitované dátumom. Za člena krúžku bolo potrebné podať prihlášku. Zachované sú štyri prihlášky v období novembra a decembra 1941. Majú formálny charakter, sú vyhotovené na hlavičkovom papieri danej školy, ale napr. žiadosť pani Bukovskej (obr. 1), učiteľky v Seredi, ktorá sa stala funkcionárkou – zapisovateľkou seminára, je vyhotovená neformálne. Vo svojej žiadosti uvádza aj postavy, ktoré by rada hrala – starú *frajlu* (slečna ľahkých mravov) alebo nejakú komickú postavu, keďže tieto sú najmenej žiadané medzi divadelníkmi.

Učiteľský divadelný seminár založilo 15 učiteľov dňa 07. 01. 1942 [2]. Zo zápisnice poznáme mená pätnástich zakladajúcich členov. Ako učelia (aj riaditelia) pôsobili v Šintave, Seredi, Varovom Šúre, Bohdanovciach, Špačinciach, Brestovanoch, Križovanoch, Gáni, Bielom Kostole, Boleráze a Trnave. Zachovala sa jediná fotografia členov pôsobiacich v rokoch 1941 – 1942 (obr. 2), v počte 19 osôb, ale mená zvyšných štyroch členov na fotografii nepoznáme.

¹ Základ príspevku vychádza čisto z archívnych dokumentov, sekundárne zdroje sú využité minimálne.

Kolega!
Hlásim sa aj ja do okr. div. storu.
Ak raz budete rozdávať úlohy môžete
mi dať úlohy starej ženy, komičkej
osoby alebo podobne. Tak nikto
nechce také úlohy.
Sereď 17. XI. 1941
m. Bukovská

Obr. 1: Žiadosť p. Bukovskej za člena seminára. Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

Obr. 2: Fotografia členov aktívnych v rokoch 1941 - 1942. Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

2.2 ZAČIATKY FUNGOVANIA

Z januára 1942 sa zachoval list, ktorým Škôldozorný úrad v Trnave povoľuje vedúcemu seminára, J. Jeleňovi, navštíviť Slovenské národné divadlo a Slovenský rozhlas s cieľom nadobudnutia ponaučení, ktoré by boli využité pri organizovaní okresných žiackych divadelných pretekov. Ďalej sa mohol informovať o postupoch pre organizovanie divadelníctva medzi školákmi a staršou mládežou. O výsledku svojej cesty a rokovaní mal byť úrad informovaný. Ďalšou záležitosťou, ktorú J. Jeleň riešil, boli priestory pre stretávanie členov, naplánované na každú sobotu v čase 15.00 – 20.00 (od mája 1942 sa konali každý štvrtok od 15.00, neskôr od 16.00)². Svoju žiadosť o pridelenie priestorov z apríla roku 1942 adresuje taktiež Škôldozornému úradu v Trnave. V nadväznosti na to žiadal škôldozorca Eduard Oravský I. štátnu ľudovú školu v Trnave o súčinnosť. Škola žiadosti vyhovelá a informovala o tom J. Jeleňa.

Správu o založení seminára (obr. 3), ako aj o jeho schôdzach, zverejnilo periodikum Trnavský kraj (uvádza II. Rím.-kat. školu). V onej správe je taktiež informácia, že pri založení seminára bol prítomný aj vtedajší šéfrežisér SND, Andrej Bagár. Zo zápisnice seminára vieme, že Andrej Bagár sa osobne zúčastnil schôdze dňa 28. 03. 1942 a zadal učiteľom pokyny k napĺňaniu ich cieľov. Patrílo k nim najmä dodržiavanie schôdzí v stanovenom čase a výchova formou prednášok na rozličné témy (technická práca na javisku, dialógy, reč na javisku, štýly, dekorácie javiska, používanie masiek a pod.). Témy ako správne dýchanie alebo práca s hlasivkami mali by konzultované s lekármi. V korešpondencii sa od Andreja Bagára zachoval ďakovný list zo dňa 09. 05. 1942 (obr. 4) za zaslanie fotografie (zrejme z jeho návštevy v Trnave). V liste oceňuje snahu týchto nadšencov pre divadelníctvo a praje im veľa úspechov do budúcnosti.

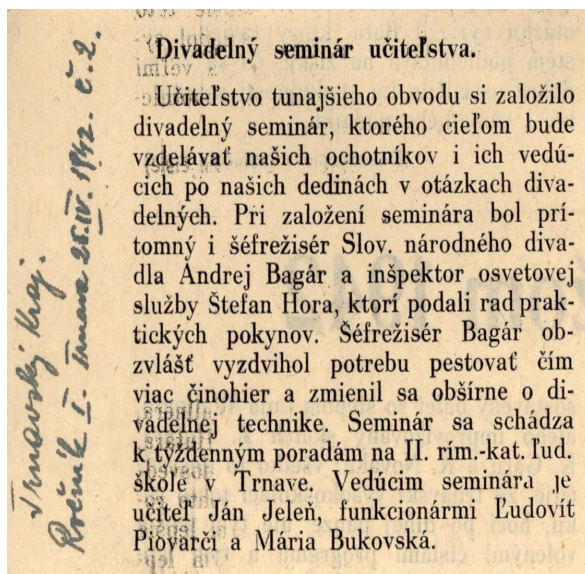
3. NEGATÍVA A POZITÍVA

3.1 NEGATÍVA

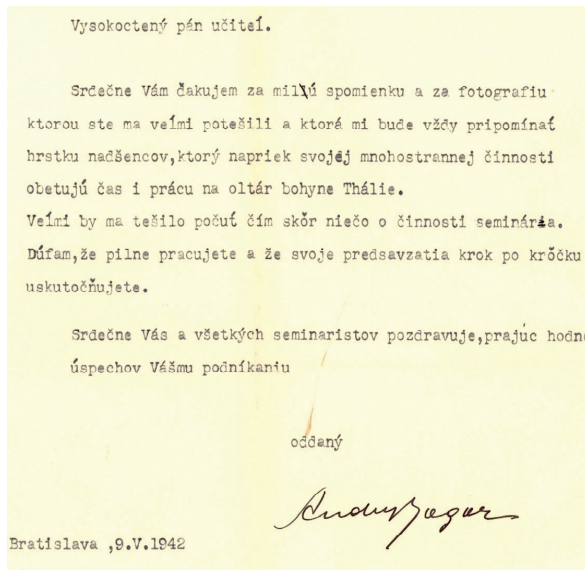
Za krátke obdobie fungovania seminára sa jeho členovia a najmä predseda J. Jeleň stretávali s viacerými negatívami. Môžeme sem zaradiť napr. nesúhlas s výberom diela – škôldozorca Eduard Oravský informoval seminár o tom, že dielo od Iva Gajdoša – „*Pán profesor na vohľadoch*“ je nevhodné hrať, pretože trnavské občestvo je náročné a učiteľstvo by sa týmto dielom slabšie reprezentovalo a navyše, miestnymi spolkami bolo v tej dobe predvedených niekoľko výborných a na dej komplikovaných divadelných hier. Ďalej k negatívam patrí aj nacvičovanie rovnakých hier – J. Jeleň dostal od škôldozorca informáciu, že gymnazisti nacvičujú to isté ako učelia a žiadajú, aby učelia od tohto vystúpenia upustili. J. Jeleň bol poverený vyriešením tejto situácie (výsledok sa v písomnostiach nezachoval). K negatívam v rámci hrania patrí aj jeho zrušenie – najmä z časových dôvodov a neposlednom rade kvôli vojne. V rámci fungovania seminára môžeme zaradiť ako negatívum

² Viac v podkapitole 3.1 Negatíva.

neúčast' na poradách – škôldozorca Oravský nariadil, aby sa porady a stretnutia zo sobôt presunuli na iný deň v týždni s tým, že prioritou bola riadna výučba a zachovanie predpísaných hodín. V tejto súvislosti musel J. Jeleň od každého zisťovať, kedy by mu schôdze vyhovovali, s čím súviselo aj vybavovanie priestorov na iný deň. Posledným negatívom môžu byť neustále písomné hlásenia, ktoré prislúchali najmä predsedovi J. Jeleňovi – musel informovať Škôldozorný úrad v Trnave o činnosti seminára, o rôznych zmenách, o schôdzach alebo o výsledkoch svojich služobných ciest a pod.

Obr. 3: Informácia o založení seminára v periodiku Trnavský kraj. Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

Obr. 4: List od Andreja Bagára. Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

3.2 POZITÍVA

Medzi pozitíva možno zaradiť vzdelávanie – samovzdelávacou formou, podnikaním ciest za účelom nadobudnutia vedomostí a samozrejme vzdelávanie mládeže. Dôležitá bola osveta v rámci divadelníctva, členovia seminára mali kritický pohľad na nedostatok odborných divadelníkov. K osvete slúžili prednášky – ako príklad poslúži prednáška J. Jeleňa na učiteľskej porade 23. 01. 1943 na tému: *Niečo o školskom divadle*. V prednáške sa J. Jeleň zaoberal viacerými faktormi ovplyvňujúcimi divadlo ako vplyv samotnej minulosti na súčasnosť, skutočnosť že divadlo sa v minulosti chápalo skôr ako zábavný podnik spojený s tanečnou zábavou a postupne stagnovalo z toho dôvodu, že to, čo vybuodovali ochotníci, sa neprenieslo na ďalšiu generáciu. Ohľadom školského divadla sa autor prednášky odvolával najmä na to, že jeho cieľom nie je vychovať hercov z povolania, ale poriadnych a uvedomelých občanov. Zároveň však apeloval na to, že školské divadlo je namáhavá, citlivá a zložitá práca, ktorá formuje aj povahu dieťaťa. S tým súvisel aj fakt, že učiteľ mal poznať žiakov kvôli prerozdeleniu úloh. Pomôcť mu v tom mohla schéma prihladajúca na temperament tak, že sangvinikovi sa hodia úlohy vojaka, kráľa, princa, cholerikovi úlohy vlasteneckého rázu, melancholikovi náboženské či historické postavy a flegmatikovi veselohry. Dôležitou súčasťou činnosti učiteľského divadelného seminára boli dediny. V každej dedine vtedajšieho trnavského okresu chceli mať školeného režiséra a divadelný krúžok: „Cieľom seminára je, aby v každej obci trnavského okresu bol riadny divadelný krúžok, ktorý by zabezpečil na našich dedinách náležitú výchovu hercov, ktorí by svojim talentom obohatili dušu nášho slovenského pospolitého dedinského človeka.“ [1] Ďalším pozitívom bola propagačná činnosť prostredníctvom Slovenského rozhlasu, prihlásenia sa do ústredia slovenských ochotníckych divadiel v Turčianskom sv. Martine, alebo propagácia v periodiku *Nový svet*. Asi najvýznamnejšie sa činnosť seminára odzrkadlila na založení *Dramatického krúžku v Šintave*. Jeho predsedom bol kňaz Ján Blaškovič, nacvičili viacero divadelných hier. V 40. – 60. rokoch 20. storočia fungovali v Šintave až tri divadelné krúžky pod vedením miestnych učiteľov, medzi ktorých patril aj J. Jeleň. Okrem toho, že s vystúpeniami navštevovali okolité obce, usporiadali aj dva zájazdy na stredné Slovensko. Divadelníctvo v Šintave má 80-ročnú tradíciu, miestne ochotnícke divadlo funguje dodnes. [3]

4. UKONČENIE ČINNOSTI

Činnosť divadelného učiteľského seminára sa naplnila iba čiastočne. V čase druhej svetovej vojny, keď každodenný život narušali letecké poplachy, približujúci sa front a zaberanie školských objektov s obmedzeným vyučovaním znamenalo koniec činnosti skupiny učiteľov, ktorých odkaz pretrváva až do dnešných dní. Dokumenty seminára v roku 1965 osobne odovzdal do vtedajšieho Okresného archívu v Trnave predseda Ján Jeleň. [2]

5. DIVADELNÉ HRY HRANÉ V 30. – 40. ROKOCH 20. STOR. V TRNAVE

K dokumentom Učiteľského divadelného seminára v Trnave bola priradená aj *Pamätná kniha slovenských ochotníkov a hercov rôznych spolkov v Trnave z rokov*

1934 – 1943. Kniha v rozsahu 142 strán obsahuje okrem zápisov o hraných dielach rozpis postáv s menami hercov, ich podpisy, poďakovania a venovania, aj v cudzích jazykoch, ale napr. aj pečiatky. Okrem toho obsahuje aj záznamy o hrách hraných pri výročiach – napr. 17. výročie tragického úmrtia generála M. R. Štefánika, výročia zvolenia pápeža, oslavu 60. narodenín M. Schneidera-Trnavského (aj s jeho podpisom), či záznamy o celoštátnych a župných pástiariských súbojoch. Súčasť knihy tvoria bohaté ilustrácie a kresby dcéry trnavského rodáka, Ľudovíta Machána, ktorý pôsobil ako divadelný majster v SND (kresby pochádzajú z 50. rokov 20. storočia). Kniha predovšetkým zaznamenáva bohatú divadelnú činnosť v Trnave v čase druhej svetovej vojny, keď by sa mohlo zdať, že stagnovala.

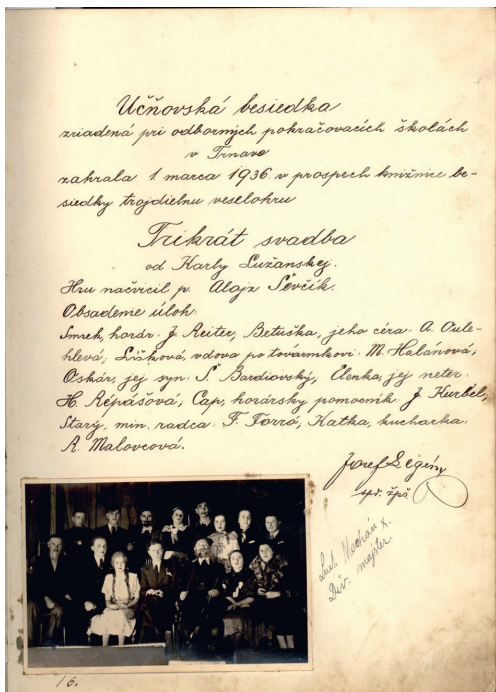
5.1 UKÁŽKA DIVADELNÝCH VYSTÚPENÍ

Medzi prvé zápisy patrí záznam o hraní hry *Svätá noc*, ktorú zahrála Rím.-kat. ľudová škola chlapčenská v decembri roku 1934 (obr. 5). Výtlačok z vystúpenia venovali chudobným žiakom školy. Veselohru *Trikrát svadba* (obr. 6) zase zahrála miestna Učňovská besiedka v marci 1936, pričom výtlačok bol venovaný knižnici besiedky. V júni 1936 sa v miestnom divadle odohrala záverečná slávnosť pod záštitou Židovskej ľudovej školy status quo ante v Trnave, pričom na hre *Všetko chce žiť* sa zúčastnilo až 110 detí. II. veselý kabaret *Križom krážom* usporiadal 07. a 08. 12. 1940 Spolok študentov v Trnave (obr. 7). Príslušníci Veliteľstva pracovného sboru UNO z Bratislavy usporiadali dňa 04. 02. 1942 fašiangový kabaret, z ktorého výtlačok bol venovaný v prospech našich vojakov na fronte.

Obr. 5: Divadelná hra *Svätá noc* v podaní Rím.-kat. ľudovej školy chlapčenskej (1934). Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

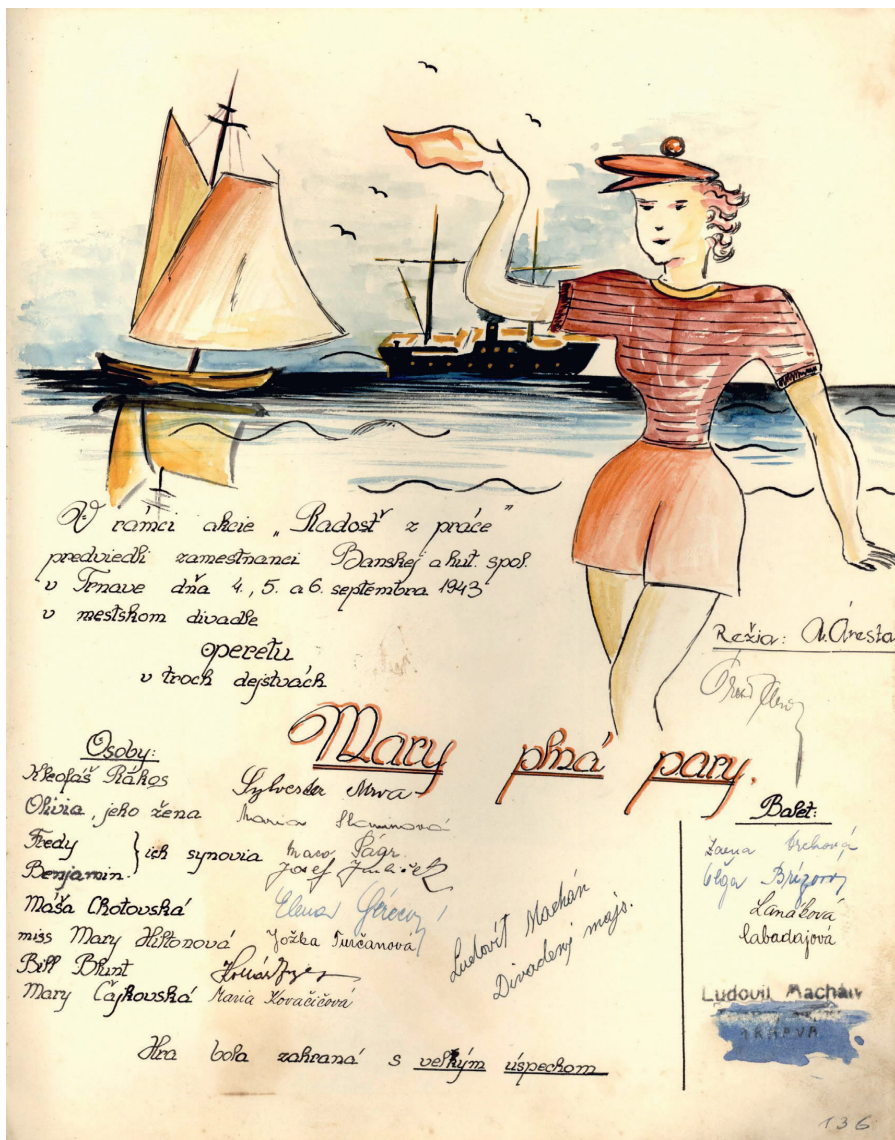
V roku 1943 sa hrala hra *Mary plná pary* (obr. 8), v rámci akcie „Radost' z práce“, zamestnancami Banskej a hutníckej spoločnosti v Trnave.

Obr. 6: Veselohra *Trikrát svadba* zahraniá miestnou Učňovskou besiedkou v Trnave (1936). Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

Obr. 7: II. veselý kabaret *Križom krážom* usporiadaný Spolkom študentov v Trnave (1940). Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

Obr. 8: *Mary plná pary* v podaní zamestnancov Banskej a hutníckej spol. v Trnave (1943). Zdroj: MV SR, Štátny archív v Trnave

6. BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

- [1] Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Trnave, *Učiteľský divadelný seminár v Trnave 1941 – 1942*.
- [2] ŠIMONČIČ, J. *Štátny okresný archív v Trnave – Sprievodca po fondoch a zbierkach*. Bratislava: Archívna správa MV SSR, 1978, s. 223.
- [3] <https://seredsity.sk/sintavcanov-uz-takmer-100-rokov-rozveseluje-jedine-ochotnicke-divadlo-v-okoli/>

PhDr. Romana Luchavová
Štátny archív v Trnave
Štefánikova 7, 917 38 Trnava
Romana.Luchavova@minv.sk